

Kubik, Kazimierz

"Portrety slovenských pedagógov a vlasteneckých učitelov", Józef Mátej, Bratislava 1977 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 23, 244-246

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Publicznego (KOP), kierowana w Krakowie przez Włodzimierza Gałęckiego.

Zabrakło również informacji o związkach UJ z innymi tajnymi uczelniami w Krakowie i innych miastach. Ze wspomnień W. Gałęckiego wiadomo na przykład, że jeżdżąc do Warszawy kontaktował się na prośbę Władysława Szafera z rektorem Uniwersytetu Warszawskiego prof. Stefanem Pieńkowskim i rektorem Politechniki Warszawskiej prof. Kazimierzem Drewnowskim. Na jednym z posiedzeń Miejskiej Komisji Oświaty i Kultury w Krakowie, kierującej z ramienia OBSz tajnym szkolnictwem na terenie miasta, rektor S. Pieńkowski referował sytuację podziemnych studiów w okupowanym kraju.

Autor, koncentrując się głównie na sprawach Uniwersytetu, nie rozwinął szerzej powiązań jego pracowników z innymi organizacjami konspiracji, przede wszystkim z podziemiem politycznym i wojskowym. Poważnym brakiem jest pominięcie udziału pracowników naukowych w tajnym nauczaniu w zakresie gimnazjum i liceum. Brali w nim udział, często równolegle z zajęciami w kompletach uniwersyteckich, m. in. profesorem i docenci: Aleksander Birkenmajer, Zenon Klemensiewicz, Tadeusz Lityński, Kazimierz Piwarski, Karol Starmach (który był też działaczem OBSz, gdzie opiekował się szkolnictwem zawodowym), Jan Zaćwilichowski, oraz asystenci: Aniela Kozłowska (po powstaniu warszawskim), Maria Malkiewicz-Strzałkowa, Tadeusz Piech, Jerzy Schnayder, Józef Spytkowski, Lidia Stankiewicz, Leszek Staronka, Józef Szafarski, Stanisław Trojanowski. Nie jest to pełna lista, lecz tylko kilka przykładowo dobranych nazwisk. Spośród pracowników Biblioteki Jagiellońskiej po-

minięto zasłużonego dla tajnego nauczania dr. Adama Bara, który wypożyczał książki dla kompletów szkół średnich i zespołów UJ, a także kierował „Iskrą” — Wydziałem Informacji i Propagandy Okręgowej Delegatury, był redaktorem konspiracyjnego „Kuriera Powszechnego” — dziennika Delegatury — oraz współpracował z pismami Stronnictwa Demokratycznego.

Na osobne podkreślenie zasługuje włączenie się do pracy Uniwersytetu Jagiellońskiego uczonych z Warszawy, przybyłych do Krakowa po powstaniu (byli wśród nich: prof. Julian Krzyżanowski, prof. Kazimierz Kumaniecki, doc. Antoni Łaskiewicz, doc. Jakub Sawicki, dr. Kazimierz Tarwid), a także uczestnictwo warszawskich studentów, którzy bardzo ożywili niektóre krakowskie komplety w ostatnich miesiącach okupacji.

Na zakończenie warto zwrócić uwagę na kilka drobnych błędów. Na str. 123 i 160 przekreślone zostało nazwisko doc. Arnolda Bollanda. S. Pieńkowski na str. 106 i 150—151 to nie Stanisław, jak napisano w indeksie nazwisk, ale oczywiście rektor Stefan Pieńkowski. Na str. 69 nieściśle podano funkcję Tadeusza Seweryna, ps. „Socha”, który był szefem krakowskiego Kierownictwa Walki Cywilnej, pracował w Sądzie Specjalnym i wielu podziemnych instytucjach, a pod koniec okupacji został mianowany dyrektorem Biura Delegatury (podczas gdy kierownikiem Delegatury, czyli Delegatem Okręgowym, był przez cały czas jej istnienia dr. Jan Jakóbiec).

Książka Stanisława Gawędy zasługuje na to, aby Autorowi i czytelnikom życzyć jej szybkiego wznowienia.

Ryszard Terlecki

Józef Mátej, PORTRÉTY SLOVENSÝCH PEDAGÓGOV A VLASTENEÝCH UČITELOV, Bratislava 1977

Nakładem Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo w Bratisławie ukazała się książka profesora tamtejszego Uniwersytetu dr. Jozefa Máteja na temat

zasłużonych pedagogów i nauczycieli słowackich. Książka ta adresowana jest do młodzieży słowackiej i ma na celu przybliżenie jej tych, którzy piórem

i czynem przyczyniali się do rozwoju słowackiej społeczności na przestrzeni kilku wieków, którzy żyli i pracowali „dla dobra swojego ludu i swojego socjalistycznego państwa”.

W zbiorze *Portretów* ukazano sylwetki 35 postaci zasłużonych nauczycieli słowackich, zapisanych złotymi zgłoskami na kartach historii narodu słowackiego od początku XVII w. aż do dziś. Wśród nich są nauczyciele zasłużeni na polu rozwoju słoweńskiej literatury, jak Vavrinec Benedikt z Nedožier, Samuel Tešedík, Ludovít Štúr, August Horislav Škultéty, Samuel Ormis, Ivan Bronislav Zoch, Peter Jilemnický i inni. W dziedzinie pedagogiki i jej historii wybili się np. Matej Bel-Funtík, prof. Jan Kvačala, prof. Juraj Hronec i Vladislav Ružička. Jako zasłużeni bojownicy na polu walki zginęli w czasie okupacji między innymi Jan Nálepka, Aleksander Markuš, Alžbeta Gwercova-Göllnerová, Rudolf S'ulovský, Vojtech Masaryk, Ladislav Sára.

Listę tych postaci otwiera z doby humanizmu Vavrinec Benedikt z Nedožier (1555—1615), zasłużony na polu literatury i pedagogiki profesor sławnego Uniwersytetu Karola w Pradze, długoletni nauczyciel w Morawskich Budziejowicach i Uherskim Brodzie. Był on w 1611 r. prorektorem wspomnianego Uniwersytetu w Pradze, a następnie dziekanem Wydziału Sztuk Wyzwolonych. V. Benedikt z Nedožier był autorem gramatyki języka czeskiego *Grammaticae Bohemicae* (1603), wydanej w Pradze, w której zachęcał swoich rodaków Słowaków do pisania i czytania w języku ojczystym, oraz tomiku poezji poświęconej baśniom *carmina gratulatoria*. Swoje poglądy na reformę szkolnictwa czeskiego wraz z Uniwersytetem w Pradze zawarł w pracach *Penitentis scholae structura* (1607) oraz *Oratio therapeutica* (1612). Jego głos na temat dróg poprawy Uniwersytetu Praskiego, a przede wszystkim potrzeby podbudowy materialnej i obowiązkowego wypełniania swych zadań przez grono profesorskie, przyczynił się do uzyskania pomocy finansowej na rozwój tej uczelni.

Ponadto V. Benedikt z Nedožier był autorem *Elementa arithmeticae* (1612), nowoczesnego podręcznika dla nauczania matematyki w szkołach miejskich.

Z XVIII w. na kartach *Portretów* pomieszczony został Matej Bel-Funtík (1684—1749), uczeń A. H. Francka, profesor bratysławskiego gimnazjum, w którym realizował postulaty dydaktyczne i wychowawcze Jana Amosa Komeńskiego. Szczególnie kładł nacisk, by w nauczaniu wychodzić od języka ojczystego, a więc słowackiego, i dobrej znajomości swego kraju. Dla tych celów napisał *Compendium Hungariae geographicum*, wydane pośmiertnie w 1753 r. w czterech częściach. Ponadto był on autorem szeregu innych prac z zakresu gramatyki łacińskiej, retoryki oraz osobowości nauczyciela.

Do osiemnastowiecznych zasłużonych słowackich pedagogów zaliczył J. Mátej również Adama Franciszka Kollára i Samuela Tešadika. Zarówno ich życiorysy, jak i następnych nauczycieli oraz teoretyków i praktyków-pedagogów z XIX w. odtwarzają historię szkolnictwa i wychowania młodzieży w duchu narodowości słowackim. Pedagogowie ci podejmowali dążenia do wyzwolenia społecznego i kulturalnego ludności wiejskiej Słowacji, by z pomocą szkoły sięgnęła „po lepší život” i wzniosła na wyższy poziom gospodarzy i kulturalny społeczeństwo słowackie. Pracując za zwyczaj w charakterze profesora gimnazjum czy liceum, częściowo po odbyciu dodatkowych studiów zagranicznych sięgali po katedry uniwersyteckie. Zarówno w pierwszym, jak i w drugim przypadku stawali się bojownikami słowackiej szkoły z ojczystym językiem nauczania. Wspomnieć chociażby Ludvita Štúra czy A. Horislava Škultétygo. Obejmując katedry historii literatury i publikując prace w zakresie tej specjalizacji uwzględniali w nich język słowacki i jego gramatykę. W tym również języku drukowali drobne wiersze czy ody, jak to widzimy np. u prof. Škultétygo w jego pracach: *Studánka tripramenna, Slovák v cizine, Odu na Jana Volka*, (1837), *Odu na Mickiewiče* (1838) czy

Basne. Przedmiotem głównych zainteresowań pedagogicznych staje się postać Jana Amosa Komeńskiego i jego dzieła, a zwłaszcza *Wielka dydaktyka*, która staje się podstawowym podręcznikiem w wychowaniu młodego Słowaka.

J. Mátej wskazał jeszcze na jedną formę kształtowania świadomości narodowej, tj. na czasopisma i prasę, pisane w języku słowackim: „Slovenskje Narodnje Novini”, „Orol Tatranski”, „Zora”, „Narodna Škola”, „Dom a Škola”, „Priatel Školy a Literatry” i inne. Godne podkreślenia jest to, że nauczyciele ci, nawet wtedy kiedy opuścili ojczyznę, kiedy znaleźli się na emigracji w Ameryce, kontynuowali wydawanie czasopism w języku słowackim, np. „Slovenski Dennik” czy humorystyczne „Ravaška”.

Spośród zasłużonych dla sprawy narodowej Słowaków z okresu XX w., ujętych opracowaniem J. Máteja, wybijają się postacie profesorów wyższych uczelni oraz nauczycieli-komunistów. Do grupy pierwszej należałoby zaliczyć profesorów: dr. Jana Kvačalę (1862—1931), dr. Juraja Hroncę (1881—1959), dr. Vladislava Ružičkę (1894—1973) oraz dr. Viliama Gaňo (1893—1966), reprezentanta pedagogiki specjalnej z zakresu defektologii. J. Kvačala to pierwszy biograf Jana Amosa Komeńskiego, autor pracy *Johann Amos Comenius, sein Leben und seine Schriften, Komenský, jeho osobnost i jeho sustava vedy pedagogickej*, redaktor czasopisma „Archiv pro Badáni o Životé a Spisech J. A. Komenského”. Juraj Hronec to profesor matematyki na Uniwersytecie Karola w Pradze, a następnie profesor Wyższej Szkoły Technicznej w Brnie, później w analogicznej w Bratysławie i w Uniwer-

sytecie J. A. Komeńskiego w Bratysławie, autor pracy o wychowaniu i kształceniu osobowości *Učiteľova osobnost*. V. Ružička to już wychowanek i doktorant Uniwersytetu J. A. Komeńskiego w Bratysławie, tłumacz szeregu prac z języka łacińskiego na słowacki, autor bibliografii, książek i czasopism literatury pedagogicznej na Słowacji od lat najdawniejszych do 1955 r.

Do zasłużonych dla Słowacji nauczycieli-komunistów J. Mátej zaliczył: Arpáda Felcana, Petera Jilemnického, Fraňo Krála, Ladislava Novomeskiego, dr. Alžbete Gwerkovą-Göllnerową, Rudolfa Súlovskiego, Vojtecha Masaryka i in., którzy bądź to zginęli w ciężkich latach okupacji, bądź przeżyli w partyzantce czy słowackim powstaniu i po wyzwoleniu podjęli pracę wychowawczą w szkole.

Portrety J. Máteja poprzez encyklopedyczne ujęcie sylwetek nauczycieli od XVII w. po dziś mają na celu ukazanie zasłużonych bojowników dla sprawy słowackiej, dla rozwoju świadomości narodowej i politycznej społeczności słowackiej. Myśl ta przewija się również w Epilogu, w którym Autor zwraca się do młodzieży słowackiej, zachęcając ją do zapoznania się z życiem słowackich pedagogów i „vlasteneckých učitelov”, dzięki któremu wzrośnie powołanie do zawodu nauczycielskiego. Wezwanie swe do tej młodzieży kończy Autor zapewnieniem, że „naša socialistická spoločnosť je takou — se nemusí báť o svoju budúcnosť”.

Kilkadziesiąt ilustracji ściśle związanych z tematem uzupełnia problematykę poruszoną w omawianym opracowaniu.

Kazimierz Kubik

„HISTOIRE DE L'ÉDUCATION” [Paryż], nr 1 — décembre 1978; nr 2—3 — avril 1979, ss. 64, 112, Institut National de Recherche Pédagogique.

W historiografii światowej daje się zauważyć ostatnimi czasy zwiększenie zainteresowań zagadnieniami historii wychowania. Odczuwa się też potrzebę konfrontacji poglądów co do samego

przedmiotu i metod badawczych tej dyscypliny. Wśród badaczy wyraźne są dążenia do rozszerzania i pogłębiania kontaktów i współpracy. W tej sytuacji warto zaprezentować czytelnikowi pol-